

Tringa erythropus

(Pall., 1764)

Brodziec śniady

Rząd: siewkowe, podrząd: siewkowce, rodzina: bekasowate, podrodzina: brodźce

Status występowania w Polsce

Gatunek nielicznie występujący w czasie wędrówek w całym kraju, liczniej na śródlądziu niż na wybrzeżu.

Opis gatunku

Wyraźnie mniejszy od czajki. Wymiary: długość ciała 29–34 cm, rozpiętość skrzydeł 52–60 cm, masa ciała 125–210 g. Jest to ptak o smukłej, delikatnej sylwetce, z długim dziobem i nogami, małą głową, długą szyją i pękatym tułowiem. W szacie godowej niemal jednolicie szaroczarny, z biało nakrapianym wierzchem i skrzydłami. Dziób sztywny, czerwony przy nasadzie i czarny na końcu. Nogi ciemnoczerwone lub niemal czarne. Samiec różni się od samicy brakiem białego wzoru w kształcie litery V na brzuchu. W locie na plecach jest widoczny biały pas, a nogi wystają bardzo daleko poza ogon. Dorosłe ptaki w szacie spoczynkowej trudne do identyfikacji, choć wyróżniają się ogólnie jasnym upierzeniem. Młode brodźce są ciemnoszare, z wyraźnie białą okolicą oka, czerwoną nasadą dzioba oraz wyraźnym prążkowaniem na brzuchu. W locie odzywa się dźwięcznym „kju-it”.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

W szacie godowej niemożliwy do pomylenia z innymi gatunkami siewkowców ze względu na niepowtarzalne ubarwienie. Jednak ptaki dorosłe w szacie zimowej oraz osobniki młodociane stosunkowo trudno odróżnić od krwawodzioba *Tringa totanus* (A162) i kwokacza *Tringa nebularia* (A164). Krwawodziób ma zawsze krótszy dziób, który u młodych ptaków jest jednolicie ciemny, a u dorosłych do połowy czerwony. W locie nogi krwawodzioba nie wystają tak daleko poza ogon, jak nogi brodźca śniadego, a na skrzydłach występują duże białe powierzchnie. Natomiast kwokacz we wszystkich szatach ma zielonkawe nogi oraz lekko wygięty w górę, dwukolorowy zielonkawo-czarny dziób.

Biologia

Tryb życia

Gniazduje pojedynczo. Na lęgowiskach aktywny w dzień oraz prawdopodobnie w nocy. Po okresie lęgowym obserwowany w stadach, rzadziej pojedynczo, żeruje głównie w dzień oraz być może w nocy.

Lęgi

Brodziec śniady jest gatunkiem terytorialnym. Ptaki przylatują na lęgowiska na początku maja. Gniazda zakładane są na ziemi, w otoczeniu niskiej roślinności, bardzo często przy wzniesieniu będącym punktem obserwacyjnym. Najczęściej składa 4, rzadziej 3 lub 5 jaj, które są wysiadywane przez 28 dni, prawdopodobnie częściej przez samca niż przez samicę. Pisklętami zajmują się czasem oboje rodzice, choć samica bardzo często opuszcza partnera i gniazdo przed wykluciem piskląt lub przed uzyskaniem przez nie zdolności lotu. Pisklęta w dniu wyklucia opuszczają gniazdo i samodzielnie szukają pożywienia, zwykle wodzone tylko przez samca. Inne aspekty biologii lęgowej są bardzo słabo poznane.

Wędrówki

Migrant dalekodystansowy. Samice zaczynają wędrować już na początku czerwca. Młode ptaki i samce rozpoczynają wędrówkę w drugiej połowie lipca i w sierpniu. Wędruje zarówno w dzień, jak i w nocy, pojedynczo lub w niewielkich grupach. Ptaki z dużym zapasem tłuszczu mogą lecieć bez przerwy ponad 2000 km, zatrzymując się najczęściej w wybranych miejscach na trasie przelotu, gdzie tworzą kilkutyśne stada. Główne trasy jesiennej wędrówki biegną wzdłuż wybrzeży Morza Północnego i Atlantyku, a także nad lądem w kierunku południowym i południowo-zachodnim. W Polsce spotykany nielicznie, choć w okresie od czerwca do października jest nieco częstszy. Obrączkowane jesienią w kraju brodźce śniade wędrują na zachód w kierunku Francji i na południe w kierunku Włoch i Albanii.

Wiosną brodźce śniade powracają z zimowisk od końca marca do pierwszych dni maja. W tym okresie ponownie zatrzymują się na dobrych żerowiskach, na których tworzą stada, skąd ostatecznie odlatują na lęgowiska. Wiosną rzadszy niż jesienią, chociaż lokalnie tworzy większe koncentracje, zwłaszcza w zalewowych dolinach rzecznych.

Zimowanie

Większość europejskiej populacji lęgowej zimuje w Afryce, w dość wąskim pasie na południe od Sahary, choć niewielkie zimowiska znane są również z Europy. W Afryce brodzce śniade pozostają od października do kwietnia, jednak najczęściej opuszczają zimowiska w marcu. W Polsce kilka gładniowych i styczniowych stwierdzeń świadczyć może o próbach zimowania.

Pokarm

Podstawę pokarmu stanowią drobne wodne bezkręgowce. Dieta uzupełniana jest małymi rybami, których długość rzadko przekracza 6–7 cm, żabami, kijankami, a niekiedy krabami. Rośliny zjada wyjątkowo. Ptaki przeważnie lokalizują pokarm wzrokiem, a niekiedy także dotykiem, sondując dziobem dno zbiornika wodnego. Częściej niż inne brodzce żerują na głębokiej wodzie, co zmusza je czasem do pływania. W zależności od pobieranego pokarmu ptaki używają różnych technik łowieckich, np. polując na owady wodne, brodziec wypatruje ich na powierzchni wody lub zanurzając głowę pod wodę. W tym czasie nogami spulchnia dno, z którego unoszą się larwy owadów, które zjada. Na ryby poluje stadnie, często wraz z innym brodzcem – kwokaczem; ryby są wypłaszane na płytką wodę i tam wyłapywane przez ptaki. Owady latające chwyta, biegnąc za nimi.

Występowanie**Siedlisko**

W okresie lęgowym zasiedla tajgę z licznymi jeziorami i bagnami śródlęsnymi, lasotundrę oraz tundrę, gdzie występuje również w nieco wyżej położonych rejonach, ale nie w górach. Nieco rzadziej zasiedla bardziej suche, pagórkowate rejony w okolicach bagien lub nawet pogorzelska. Miejsce do założenia gniazda wybiera zawsze w pobliżu wody, przy której mogą żerować pisklęta. Poza okresem lęgowym żeruje na bagnach słonoroślowych, rozlewniskach i terenach zalewowych. W Polsce na przelotach rzadko obserwowany na wybrzeżu, a tylko wyjątkowo na nadmorskich plażach. W głębi kraju zatrzymuje się na wszystkich rodzajach zbiorników wodnych z płaskimi, odsłoniętymi brzegami, umożliwiającymi swobodne żerowanie, np. na spuszcanych stawach rybnych, zbiornikach zaporowych, nad rzekami czy jeziorami. Zimowiska w Europie znajdują się na nadmorskich terenach pływowych, a w Afryce rozmieszczone są głównie poza wybrzeżem, w centralnej części kontynentu, na wszystkich rodzajach zbiorników wodnych.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

1130 Ujścia rzek (estuaria)

1150 Zalewy i jeziora przy morskie (laguny)

1210 Kidzina na brzegu morskim.

1330 Solniska nadmorskie (*Glauco-Puccinellietalia* część – zbiorowiska nadmorskie)

3150 Starorzeczka i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*

3270 Zalewane muliste brzegi rzek

Rozmieszczenie geograficzne

W Europie lęgowska brodzca śniadego rozciągają się w wąskim pasie od centralnej Szwecji, Finlandii i dalej na wschód przez całą północną Rosję. Gniazduje na północy Syberii, aż do półwyspu Czukotka, z wyjątkiem półwyspu Tajmyr.

Główne zimowiska znajdują się w Afryce w wąskim pasie wzdłuż równika od Zatoki Gwinejskiej po wybrzeże Oceanu Indyjskiego. W Europie miesiące zimowe spędza w basenie Morza Śródziemnego: w Hiszpanii, we Włoszech, w Albanii i w Grecji. Ponadto w tym okresie stwierdzono brodzce również na północy Niemiec, Holandii, w północno-zachodniej Francji i południowej Anglii. Zimowiska znane są również z Bliskiego Wschodu oraz południowej Azji, np. z Chin, Indii, Wietnamu. Nie wyróżniono podgatunków.

Rozmieszczenie w Polsce

Podczas wędrówek występuje w całym kraju, spotykany jest nielicznie, jednak dawniej jesienią miejscami tworzył duże stada. Na odpoczynek i żerowanie zatrzymuje się najchętniej na spuszcanych zbiornikach zaporowych oraz stawach rybnych. Największe koncentracje stwierdzono na śródlądziu, gdzie w październiku na Stawach Milickich widziano 370 ptaków, a w sierpniu w PN Ujście Warty obserwowano stada liczące ponad 580 osobników. Wiosną zdecydowanie mniej liczny, chociaż w maju w dolinie Narwi obserwowano koncentracje ponad 360 brodzców.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Status zagrożenia w Europie: S gatunek niezagrożony, którego status ochronny jest prawdopodobnie odpowiedni BirdLife International: SPEC -

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.2, załącznik II

Konwencja Berneńska: załącznik III

Konwencja Bońska: załącznik II

Porozumienie AEWA

Występowanie na obszarach chronionych

Brodziec śniady występuje na wszystkich obszarach chroniących siedliska wodno-błotne. Szczególnie preferowane mogą być miejsca, w których jesienią obserwowane są spadki poziomu wody, a wiosną występują naturalne wylewy rzek. W czasie jesiennej wędrówki jest liczny w rezerwach: Stawy Milickie i Jez. Rakutowskie, a wiosną w Biebrzańskim PN i Narwiańskim PN.

Rozwój i stan populacji

Niewiele wiadomo na temat stanu europejskiej populacji lęgowej, która prawdopodobnie jest stabilna. Szacuje się, że w Skandynawii gniazduje 25 000–35 000 p. (w Finlandii 17 000 p., w Szwecji 7000 p., w Norwegii 5000 p.), a w Rosji 1000–10 000 p. W czasie jesiennej wędrówki tworzy większe koncentracje jedynie na dobrych żerowiskach, np. ponad 7000 u wybrzeży Morza Północnego, 6000 na Węgrzech czy ponad 4000 w Grecji. Zimą w południowo-zachodniej Europie stwierdzono około 2300 ptaków, a na głównych afrykańskich zimowiskach 77 000–129 000 brodziec sniadych, gdzie nie obserwuje się spadku liczebności tego gatunku.

Obecnie w Polsce podczas jesiennej wędrówki brodziec sniady spotykany jest w większych stadach na: zb. Jeziorsko 190 ptaków, zb. Wonieść 110 ptaków, Zb. Mietkowskim ok. 130 ptaków, Zb. Turawskim 101 ptaków. Duże stada obserwowano również na stawach rybnych: Przygodzice w dolinie Baryczy 81 ptaków, Przyręb na Śląsku 95 ptaków, Górki w dolinie Nidy 300 ptaków. Gatunek spotykany jest również w naturalnych siedliskach podmokłych, np. nad Jez. Rakutowskim do 186 ptaków, na łąkach zalewowych przy ujściu Wisły Przekopu wiosną do 150 ptaków. Wiosną liczny jest także w dolinie Narwi, gdzie dawniej obserwowano stada liczące ponad 300 osobników, a ostatnio widziano około 160 przelatujących ptaków. Liczny także w dolinie Biebrzy. Stado 150 ptaków widziano również w dolinie dolnej Odry.

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce:

- zmniejszanie powierzchni naturalnych terenów zalewowych w dolinach rzek niżowych, regularnie podtapianych w okresie wiosennym;
- kurczenie się powierzchni mulistych i piaszczystych ławic w nurcie i odsypisk przybrzeżnych, odłanianych latem i jesienią w korytach rzek, wynikające z regulacji i pogłębiania koryt;
- kurczenie się dostępnej dla ptaków powierzchni mulistego dna stawów rybnych, spuszcanych i napełnianych bez uwzględnienia okresów wędrówki;
- zanik otwartych, płytkowodnych nadmorskich obszarów, zlokalizowanych przede wszystkim przy ujściach rzek, gdzie z roku na rok podczas wędrówki jesiennej gromadzą się w dużych ilościach ptaki siewkowe;
- płoszenie stad ptaków zatrzymujących się podczas wędrówki, zarówno na wybrzeżu, jak i na śródlądziu (w sezonie polowań na kaczki, odpoczywające i żerujące brodziec są przepławane przez myśliwych).

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 19).

Propozycje odnośnie zarządzania

- zachowywać płytkowodne obszary, zwłaszcza nadmorskie, zlokalizowane przy ujściach rzek (ograniczenie zabudowy rekreacyjno-turystycznej) oraz na śródlądziu, w okolicach regularnie odwiedzanych przez wędrujące ptaki siewkowe;
- poważnie ograniczyć plany zabudowy hydrotechnicznej dolin rzecznych i plany przekształceń reżimu hydrologicznego rzek;
- w uzasadnionych przyrodniczo przypadkach wprowadzić korektę instrukcji gospodarowania wodą na zbiornikach już istniejących, tak by w dolinie rzeki poniżej piętrzenia utrzymane zostały okresowe zalewy wiosenne;
- użytkować doliny rzeczne zgodnie z dotychczasową ewidencją gruntów;
- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania ekstensywnych metod gospodarowania na stawach rybnych (w tym dostosowanie terminów spuszczenia wody i napełniania nią stawów hodowlanych do terminów wędrówki ptaków – w celu utrzymania jesieni i wiosną jak największej powierzchni mulistego dna zbiorników – miejsca żerowania ptaków podczas wędrówek);
- zapewnić spokój wędrującym ptakom na terenach największych koncentracji siewkowców, tak na wybrzeżu, jak i na śródlądziu, ograniczając ich użytkowanie turystyczne i rekreacyjne w okresie czerwiec–październik.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 20).

Propozycje badań

Należy zbadać:

- dynamikę wędrówki jesiennej;
- pochodzenie populacji wędrujących przez Polskę;
- wybiórczość siedliskową;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu populacji wędrujących przez Polskę.

Monitoring

- liczenia ptaków w okresie wędrówki w stałych miejscach zatrzymywania się wędrujących ptaków, prowadzone co 3 lata. Metodyka do ustalenia.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
 BAZA DANYCH WIADOMOŚCI POWROTNYCH. Centrala Obszczekowania Ptaków, Zakład Ornitologii PAN.
 BEDNORZ J., KUPCZYK M., KUŚNIAK S., WINIECKI A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Poznań, 640 s.

- CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.) 1983. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
- DOLATA P. T. – dane niepublikowane
- DYRCZ A., GRABIŃSKI W., STAWARCZYK T., WITKOWSKI J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Wrocław, 525 s.
- GILISSEN N., HAANSTRA L., DELANY S., BOERE G., HAGEMEIJER W. 2002. Number and distribution of wintering waterbirds in the Western Palearctic and Southwest Asia in 1997, 1998 and 1999. Results from the International Waterbird Census. Wetlands International Global Series No. 11, Wageningen. 182 s.
- HAGEMEIJER W. J. M., BLAIR M. J. (red.). 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. London, 903 s.
- JONSSON L. 1998. Ptaki Europy i obszaru śródziemnomorskiego. Warszawa, 559 s.
- KURZAWSKI W. – dane niepublikowane.
- SNOW D. W., PERRINS C. M. 1998. The Birds of the Western Palearctic. Concise edition. Vol. 1. Non-Passerines Oxford, 1008 s.
- TOMIAŁOJĆ L., 1990. Ptaki Polski; rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- TUCKER G. M., HEATH M. F. (red.) 1994. Birds in Europe. Their Conservation Status. Cambridge 600 s.
- WERNHAM C., TOMS M., MARCHANT J., CLARK J., SIRIWARDENA G., BAILLIE S. (red.) 2002. The migration atlas. Movements of the birds of Britain and Ireland. London, 884 s.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wageningen, The Netherlands, 226 s.
- WILNIEWCZYC P., SZCZEPANIAK W., ZIĘCIK P., JANTARSKI M. 2001. Ptaki stawów rybnych w Górkach i terenach przyległych. *Kulon*, 6: 3–61.
- WOJCIECHOWSKI A. – dane niepublikowane.
- ZIELIŃSKI M., STUDZIŃSKI S. 1996. Awifauna Błot Rakutowskich pod Włocławkiem. *Not. Orn.*, 37: 259–300.

Piotr Zieliński